

Миле Обреновић*

*Институт за међународну
политику и привреду, Београд*

**SECURITY STRATEGIES
OF MILITARY-
NEUTRAL STATES AND
NUCLEAR WEAPONS
(БЕЗБЕДНОСНЕ
СТРАТЕГИЈЕ ВОЈНО
НЕУТРАЛНИХ ДРЖАВА И
НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ)****

Костић Шулејић, Марина. 2024.
*Војна неутралност и нуклеарно
оружје: између поседовања и
забране – случај Европе и опције*

за Србију. Београд: Институт
за међународну политику и
привреду, 247 стр.

Иако свака држава има различите националне интересе, њихов најосновнији и заједнички интерес је опстанак. Интерес опстанка се, међутим, може остваривати различитим стратегијама (политикама и средствима). Др Марина Костић Шулејић у својој монографији „Војна неутралност и нуклеарно оружје: између поседовања и забране - случај Европе и опције за Србију” управо разматра правце осигурања опстанка држава, посебно оних војно неутралних, које не уживају заштиту војних савеза. Додатна вредност монографије огледа се у томе што се предмет анализе сужава искључиво на нуклеарно оружје чиме се војна неутралност и нуклеарно оружје доводе у директну везу, будући да државе које поседују нуклеарно оружје верују да је његова основна вредност у пружању ефекта одвраћања. У складу са оваквим уверењем поставља се питање „да ли војно неутрална земља треба да буде максимално фокусирана

* Имејл адреса: mile.obrenovic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID: 0009-0007-1215-4372

** Translation in extenso (превод у целини).

на јачање војних способности како би сама била у могућности да одврати евентуални напад на њу, укључујући и нуклеарним оружјем, и у случају да одвраћање не успе победи у сукобу, или да буде максимално фокусирана на промовисање политике мира, контроле наоружања и разоружања, без јаких војних офанзивних капацитета?” (Kostić Šulejić 2024, 21-22). Пошто је реч о нуклеарном наоружању то подразумева разматрање: да ли у осигурању опстанка војно неутралне државе треба да теже стицању или забрани нуклеарног оружја? Осим самог избора стратешког опредељења, разматра се и „од чега зависи избор неутралне државе да ли ће се окренути првом или другом моделу односа војне неутралности и нуклеарног наоружања?” (Kostić Šulejić 2024, 22). Будући да су се неке војно неутралне државе у Европи – све три војно неутралне државе чланице Европске уније – одлучиле за политику забране нуклеарног оружја кроз усвајање Уговора о забрани нуклеарног оружја (постигнут 2017. године, а ступио на снагу 2021. године), док су друге остале ван овог Уговора, централно питање које се у монографији поставља је: Зашто су се све три војно неутралне чланице Европске уније одлучиле

до усвоје забрану нуклеарног оружја док друге то још нису учиниле и да ли је усвајање Уговора о забрани нуклеарног оружја од стране Србије, као војно неутралне државе која је и кандидат за чланство у Европској унији „логичан избор” за њу?

Монографија „Војна неутралност и нуклеарно оружје: између поседовања и забране – случај Европе и опције за Србију” садржи пет делова од којих су први Увод и последњи Закључак. У централна три дела ауторка разматра најпре однос стратегија безбедности заснованих на одвраћању и разоружању, представља ток формулисања забрана нуклеарног оружја са усвајањем Уговора о забрани и конструише модел војне неутралности који фаворизује нуклеарно разоружање. Треће поглавље књиге посвећено је утврђивању повезаности војне неутралности и нуклеарног оружја у европским државама, са нагласком на анализирање оних фактора који имају утицаја на избор о (не)поседовању нуклеарног оружја које је ауторка претходно утврдила. То су: а) порекло војне неутралности; б) однос према покрету несврстаних, посебно Индији и СССР у раним фазама њихове независности; в) став јавног мњења о НАТО-у и концепту одвраћања; г) степен

развоја одбрамбене индустрије (посебно разматрање да ли је војно неутрална држава била ограничена у развоју својих оружаних способности); д) однос према нуклеарној енергији; ђ) програм нуклеарног наоружања; е) ставови и активности поводом нуклеарног разоружања (Kostić Šulejić 2024, 14–15).

У случају војно неутралних земаља Швајцарска и Шведске (која је била војно неутрална земља у моменту када је развијала свој војни нуклеарни програм) могу се уочити следеће заједничке карактеристике: дуга историја војне неутралности која није циљ сам по себи него инструмент у остваривању интереса, односно вид практичне спољне и безбедносне политике, те због тога није део устава ових земаља; добри односи са земљама из Покрета несврстаних; тежња за интероперабилношћу са НАТО савезом; позитиван став према концепту одвраћања (стратешки приступ неутралности базирале на развоју сопствених снага кроз обавезни војни рок и развој војне индустрије); позитиван однос према нуклеарној енергији и изградњи нуклеарних електрана; постојање програма нуклеарног наоружања; резултат је давање средишњег места Уговору о непролиферацији и

неусвајање Уговора о забрани. Са друге стране, када је реч о државама чланицама ЕУ које забрањују нуклеарно оружје (Аустрија, Ирска и Малта) примећује се: у случају Аустрије и Малте неутралност је међународноправно договорена и унета у устав ових земаља; позитиван однос према покрету несврстаних и значајна улога СССР-а; негативан став према чланству у НАТО савезу; негативан став према концепту одвраћања у корист позитивне/активне неутралности, односно промовисања мирољубиве политике (дипломатије и разоружања); улагања у систем одбране на ниском нивоу; негативан став према изградњи нуклеарних електрана; непостојање програма развоја нуклеарног наоружања у историји и у случају Аустрије уговорна забрана стварања таквог оружја; потписан и НПТ и Уговор о забрани нуклеарног оружја. И на крају, када је реч о државама у Европи које нису чланице ЕУ, али које подржавају забрану нуклеарног оружја (Света Столица, Сан Марино и Лихтенштајн), ауторка као заједничке карактеристике наводи: негативан став према концепту одвраћања у корист позитивне/активне неутралности; улагања у систем

одбране на ниском нивоу; негативан став према нуклеарној енергији; потписани и НПТ и Уговор о забрани нуклеарног оружја. Из наведеног др Костић Шулејић као закључак изводи да оно што највише раздваја војно неутралне државе које се залажу за нуклеарно разоружање од оних који имају позитиван став према нуклеарном оружју су: негативан став према концепту одвраћања; ниска улагања у систем одбране; негативан став према нуклеарној енергији; претходно одсуство програма нуклеарног наоружања и као резултат усвајање Уговора о забрани нуклеарног наоружања.

Да би се утврдило да ли је Србија ближа „моделу” војно неутралних земаља које имају позитиван или негативан став према нуклеарном наоружању, и да ли је Уговор о забрани нуклеарног оружја логичан избор за њу, ауторка у четвртом поглављу најпре разматра историјски однос према нуклеарном наоружању. Он се кретао између две опције, од југословенских активности на стицању овог оружја након неуспеха међународне заједнице да оствари потпуно нуклеарно разоружање до потпуне забране нуклеарне енергије. Тако је у периоду од 1945–1948. године ФНРЈ усклађивала своје ставове

са СССР и подржавала његове идеје о нуклеарном разоружању. Услед погоршања односа са СССР-ом, у периоду од 1948–1955. године, ФНРЈ се осамосталила у својој политици нуклеарног разоружања. Истицало се да је нуклеарно разоружање техничка ствар у односу на прави циљ, а то је побољшање односа међу државама (није неопходно само елиминисати нуклеарно оружје него и подстицаје за рат). У последњем периоду, од 1955. године, ставови о нуклеарној енергији уопште и нуклеарном наоружању су се променили. Појавила се јасна тежња и реализација намере југословенског руководства да развија коришћење нуклеарне енергије у мирољубиве сврхе али и истражи могућности развоја југословенског нуклеарног наоружања. Услед недостатка финансија и уранијума, али и почетка процеса распада државе, сам програм нуклеарног наоружања Југославије никада није достигао више нивое, док је и поред планова за изградњу већег броја нуклеарних електрана у Југославији изграђена само једна, она у Кршком, а 1989. године уведена и потпуна изградња нових нуклеарних електрана. Поред тога, Југославија је за време Тита била заступник идеја стварања зона слободних

од нуклеарног оружја у Европи, укључујући и на Балкану и Медитерану и предлагач и подржавалац бројних резолуција у Уједињеним нацијама које су се односиле на нуклеарно разоружање. Она је била и чланица Покрета несврстаних али са амбивалентним односом према СССР-у. Поред тога, од чиниоца који утичу на избор војно неутралне земље по питању нуклеарног наоружања, Југославија је имала и развијену одбрамбену индустрију.

Коначно, када је реч о Србији, Костић Шулејић наводи њене сличности са државама „модела” нуклеарног одвраћања (Швајцарске и Шведске) које се огледају у следећем: неутралност је вид прагматичне политике да се очува безбедност и прошири избор спољне политике, те није део устава; позитиван однос према стратегији одвраћања; тежња ка одржавању јаке војске кроз већа улагања у систем одбране; поседовање историјског искуства у погледу програма нуклеарног оружја; чланство у

НПТ-у и одбацивање Уговора о забрани нуклеарног оружја (услед великог утицаја нуклеарних сила на Србију које одбацују овај Уговор и жеље Србије да одржи добре односе са њима). Оно што је чини сличном државама „модела” забране нуклеарног оружја су: историја залагања за нуклеарно разоружање, до 2024. године важећа забрана изградње нуклеарних електрана у Србији и још увек снажно противљење могућем чланству у НАТО. Имајући у виду све наведено, ауторка закључује да је Србија ближа швајцарско-шведском „моделу”, због чега Уговор о забрани нуклеарног оружја не представља у потпуности „логичан” избор за Србију, али да постоје и елементи историјског искуства и политике према нуклеарној енергији и на спољнополитичком и безбедносном плану који Србију могу водити избору забране нуклеарног наоружања као једине опције за очување опстанка и умањење могућности избијања нуклеарног сукоба.

* Овај приказ је примљен 1. марта 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 14. априла 2025. године.